

1. Mõisted

Inglise ja ka eesti keeles on nii puude kui ka puuetega inimeste tähistamiseks kasutatud mitmesuguseid mõisteid, mida on ka kritiseeritud. Näiteks arutati ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni koostades selle üle, kas inimene on tervikuna taandatatav puudele või puudelisusele (*disabled person*) või peaks *inimene* käima ees ja alles selle järel teda iseloomustav puue (*people with disabilities*)¹. Varem kasutusel olnud mõiste *handicapped*, mille eestikeelne vaste oleks *invalid*, ei ole pejoratiivina enam kasutusel. Küll aga on sarnaselt sõnaga *queer* (eesti keeles on kasutusse läinud ka kväär) aktivistide ja teadlaste seas kasutusel ka *crip*², mis tuleb halvustavast *crippled* ehk vigane või sant, ja *mad* (hull). Viimati nimetatud sõna kasutamise eesmärk on teha solvang n-ö omaks, analüüsida puuetega inimeste sotsiaalse allutamise mehhanisme ja kogemusi ning kasutada seda uhkusega identiteedi ja/või grupikuuluvuse märgina. Nende mõistete kasutamise eesmärk ei ole tähistada inimese tervisekahjustuse või tegevuspiirangu olemasolu ning kõrvalseisja võib neid inimese kohta kasutada vaid juhul, kui inimene on ise selgelt soovinud, et teda selle sõnaga iseloomustataks.

Ingliskeelses kultuuriruumis on sõna *kurt* vasteks *Deaf* ja *deaf*. Esimest sõna kasutavad inimesed, kes identifitseerivad end kultuuriliselt kurdina ning kes kuuluvad kurtide kogukonda. Nad ei pea end üldjuhul puudega inimesteks, nad kasutavad viipekeelt ning viipekeel on nende silmis samaväärne ükskõik millise teise keelega. Väikese algustähega sõna *deaf* kasutatakse kuulmislangusega või kuulmisvõimeta inimestest kõnelemisel, kellest paljude kuulmine on vähenenud vanemas eas ning kes üldjuhul ei arva end kurtide kogukonda.³

Nüüdisaegsetes puudeuuringutes on puue pigem inimese omaduse kultuuriline tõlgendus, mitte olemuslik alaväärsus või patoloogia, mida tuleb ravida. Puude kujutamine võib küll tähistada keha teisejärgulisena, aga see ei tähenda, et puue on keha olemuslik taunitav omadus. Sarnaselt bioloogilise ja sotsiaalse soo (*sex-gender*) eristamisega saab teha vahet sotsiaalse puude (*disability*) ning bioloogiliselt või meditsiiniliselt määratava tervisekahjustuse (*impairment*) vahel. Rahvusvahelised organisatsioonid ei kasuta oma poliitikatekstides üldjuhul enam mõistet *impairment*, teadustekstides on see esitatud pigem ajaloolise infona, valdavaks terminiks on

saanud *disability*. Mõned nüüdisautorid on ka väitnud, et mõiste *inimene, kellel on puue* (*person with disability*) asemel tuleb kasutada mõistet *inimene, kes identifitseerib end puudega inimesena*. Nii nagu sooline identiteet on inimese enda määrata, peaks ka puue olema minapildis midagi, mille üle inimesel on vaba voli otsustada.[4](#)

Eesti keeles on viimase 25 aasta jooksul olnud kasutusel mitu keelendit. Näiteks 1995. aasta invapoliitika üldkontseptsioon tähistas ingliskeelset mõistet *impairment* sõnaga *puue*, samal ajal kui *disability* vasteks oli valitud *vaegus*. Puude mõistmisele on omatõlgenduse andnud Dagmar Narusson ja Marju Medar, kes kasutavad *disability* vastena mõistet *tegevusvõime piirang*, *impairment* on nende määratluse järgi *tervisekahjustus*.[5](#)

Eesti seadustes on paralleelselt kasutusel *puude* mõiste, mis tähistab riigipoolset puude tunnistamist. Sellist puuet tuleb taotleda ja selle raskusastet tuvastatakse meditsiinilise ekspertiisiga[6](#) ehk see puude käsitus on kaugel puudest kui inimese minapildi osast. Puude raskusastme tuvastamisel riigi poolt on meditsiiniline, aga ka laiem sotsiaalne komponent. Puude raskusastme määramisel vaadeldakse raviarstide poolt uuringute ja diagnoosidega kinnitatud kehafunktsioonide kõrvalekaldeid, mille tõttu inimese hakkamasaamine tavaolukorras on raskendatud, piiratud või takistatud, aga hinnatakse ka inimese toimetulekut tervikuna.

Eesti Töötukassa opereerib veel *osalise töövõime* ja *puuduva töövõime* mõistega. Ka töövõime hindamist tuleb taotleda ning hindamisel on kesksel kohal meditsiinitöötaja eksperdiarvamus. Osalise või puuduva töövõimega inimeste, tuvastatud puudega inimeste ning ise end puuetega inimesena identifitseerivate inimeste grupid kattuvad vaid osaliselt.

Mitme mõiste paralleelne kasutamine teeb puuetega inimeste kohta andmete kogumise ja analüüsimise keeruliseks. Raske on analüüsida Eesti puuetega inimeste sotsiaal-majanduslikku olukorda, sest näiteks tööturu-uuringutes on seni vaadeldud peamiselt osalise töövõimega inimesi. See inimeste rühm ei kattu üheselt puuetega inimeste rühmaga. Töövõimereformi – mis on viimase kümne aasta olulisim puuetega inimesi puudutav reform Eestis – kontekstis on uuritud järelegi osalise töövõimega või puuduva töövõimega inimesi ning seni on hindamata, kuidas on reform mõjutanud puuetega inimesi, sealhulgas eri liiki puudega inimesi: näiteks pimedaid või liikumispuudega inimesi.

Selles peatükis kasutatakse peamiselt mõistet *puuetega inimesed*, mis on kasutusel ka ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni (PIK) eestikeelses tõlkes ning millel puudub keeleline mitmetähenduslikkus, mis on mõistel *puudega inimesed*.

- [1](#)Devlin, R. F., Pothier, D. (toim). Critical Disability theory: Essays in Philosophy, Politics, Policy, and Law, Law and Society Series. Vancouver: UBC Press 2006.
- [2](#)Ray, S. J., Sibara, J. (toim). Disability Studies and the Environmental Humanities: Toward an Eco-Crip Theory. Nebraska: UNP 2017.
- [3](#)Gayle, N. D/deaf and disabled trans experiences in Europe. TGEU 2018. – <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2018/02/Oppression-Squared.pdf>.
- [4](#)Sepper, M.-L. Soo ja puude ristumisest feministlike puudeuuringuteni. – Sirp 02.12.2016 – <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/soo-ja-puude-ristumisest-feministlike-puudeuuringuteni/>.
- [5](#)Narusson, D., Medar, M. Puudega inimeste sotsiaalne lõimumine. Statistikaamet 2014.
- [6](#)Sotsiaalkaitseministri määrus „Puude raskusastme tuvastamise tingimused ja kord ning puudega tööealise inimese toetuse tingimused“. – RT I, 01.03.2016, 11